

jeugdwerk i.h.a.), 'Kerk en publiciteit' door J.N. Noorlandt (de kerkelijke bladen, synodale e.a. kerkelijke publikaties), 'Kerk en toekomst' door H. van der Schaaf. De meeste van deze bijdragen zijn inventariserend, maar het laatste artikel is uiteraard geheel anders bedoeld, een opwekkend woord afgesloten met een aantal teksten uit de Psalmen en de Ned. Geloofsbelijdenis. Een bibliografie over deze kerken in de afgelopen jaren van de hand van J.N. Noorlandt is aan het eind opgenomen.

Geheel anders van karakter is de manier waarop een zevental auteurs de afgelopen eeuw aan de orde stellen in ET. De bundel werd op 21 april 1992 gepresenteerd in een bijeenkomst in de VU, waarin onder anderen de hoogleraren G.C. Berkouwer en C. Graafland het woord voerden, de eerste als de *éminence grise* van de gereformeerde theologie wiens naam onverbrekkelijk verbonden is aan de vernieuwingsbeweging in de Geref. Kerken van na de oorlog, autobiografisch-bespiegeland, de tweede als vertegenwoordiger van de conservatief calvinistische vleugel in de gereformeerde gezindte, duidelijk polemiserend-theologisch. De hoofdmoot vormen de tachtig bladzijden waarin J. Veenhof een geschiedenis biedt van theologie en spiritualiteit in de Gereformeerde Kerken, zeer terzake en evenwichtig. De Bijbel, de liturgie, het sacrament, de eschata en het gereformeerde leven zijn kort gezegd de onderwerpen die achtereenvolgens worden behandeld door H.M. Vroom, G.C. van de Kamp, M.E. Brinkman, C. van der Kooi en A. van Egmond (auteurs die 'allen iets te maken hebben of hadden met de wijze waarop aan de theologische faculteit van de Vrije Universiteit systematische theologie wordt, respectievelijk werd bedreven', zoals Brinkman het in de verantwoording omschrijft). 'Beknopt' heet de bibliografie die A.J. van den Berg aan het slot biedt, maar in al zijn beknoptheid een helder en instructief overzicht. Om nog eens Brinkman te citeren: 'Deze bundel is geen apologie van het neocalvinisme zoals men dat van eerdere in 1934 en 1936 verschenen herdenkingsbundels nadrukkelijk wél kan zeggen, maar ook geen requisitoir, laat staan een doodvonnis. Eerder wordt een poging gedaan achterliggende intenties op het spoor te komen en de uiteindelijke vruchtbaarheid van bepaalde accenten te peilen', p.10.

De veelzijdige inhoud van ET verdient een veel meer uitgebreide bespreking dan ik hier kan geven. De bundel geeft ons een prachtige dogmenhistorische oriëntatie van deze sector van het Nederlandse protestantisme, dat bij nader inzien veel gevarieerder is dan menig buitenstaander geneigd is te denken, als hij het woord 'gereformeerd' hoort. De moeilijkheid is dan ook, hoe het begrip 'gereformeerd' te omschrijven is wanneer er op zo'n ruime schaal als in ET gebeurd, van de gereformeerde belijdenisschriften kan worden afgeweken. Dat